

УДК 37.014:[316.62:351.862.2]
DOI

ДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ, РИЗИКІВ, НЕБЕЗПЕК І ЗАГРОЗ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Науменко Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*
nataliia.naumenko@hnpu.edu.ua
orcid.org/ 0000-0003-0658-1769

Мета дослідження полягає у розкритті дефінітивної характеристики освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз в умовах сьогодення. Для досягнення зазначеної мети використані методи теоретичного аналізу наукової психолого-педагогічної та методичної літератури з метою огляду й аналізу існуючих теорій, концепцій і підходів до вирішення проблеми; порівняльного аналізу з метою порівняння різних аспектів формулювання теоретичних положень; інтерпретації та узагальнення отриманої інформації з метою аналізу й обробки отриманих даних для встановлення зв'язків і закономірностей, формулювання висновків та узагальнень для подальшого дослідження та практичного застосування. **Результати.** Визначено сутнісну характеристику поняття «безпека людини», що є ключовим аспектом ефективної життєдіяльності особистості, розвитку суспільства, функціонування галузей і реалізації міжнародних та державних процесів і характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів особистості, держави та суспільства. Розглянуто специфічні риси забезпечення захисту людини та суспільства в контексті соціальної безпеки й охарактеризовано роль освітньої системи в забезпеченні безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу. Конкретизовано сутність і зміст поняття «безпечне освітнє середовище» у співвідношенні з категорією «освітня безпека». Представлено дефінітивну характеристику та взаємозалежність понять «освітні виклики», «освітні ризики», «небезпека» та «загрози» в межах проблеми забезпечення безпеки учасників освітнього процесу. Охарактеризовано наявні освітні виклики й ризики для підростаючого покоління та вчителів у світлі світових змін, трансформацій та освітніх реформ, що несуть загрози фізичному, психічному, соціальному й духовному здоров'ю здобувачів освіти та вчителів. **Висновки.** Дефінітивна характеристика освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз в умовах сьогодення є важливим кроком на шляху до організації безпечного освітнього середовища, що спрямоване на формування безпечних, комфортних і здорових умов навчання в закладах освіти, які забезпечують оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки.

Ключові слова: безпека людини, безпечне освітнє середовище, освітні виклики, освітні ризики, небезпека, загрози, здоров'я людини.

DEFINITIVE CHARACTERIZATION OF EDUCATIONAL CHALLENGES, RISKS, DANGERS AND THREATS IN THE CURRENT CONTEXT

Naumenko Nataliia Viktorivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitation and
Special Psychology
Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda
nataliia.naumenko@hnpu.edu.ua
orcid.org/ 0000-0003-0658-1769

Purpose. The purpose of the study is to reveal the definitional characterization of educational challenges, risks, dangers, and threats in current conditions. To achieve this purpose, the methods of theoretical analysis of scientific psychological, pedagogical and methodological literature were used to review and analyze existing theories, concepts and approaches to solving the problem; comparative analysis to compare different aspects of the formulation of theoretical positions; interpretation and generalization of the information obtained to analyze and process the data obtained to establish links and patterns, formulate conclusions and generalizations for further research and practical application. **Results.** The essential characteristic of the concept of “human security” is determined, which is a key aspect of the effective life of an individual, development of society,

functioning of industries and implementation of international and state processes and characterizes the degree of protection of the vital interests of the individual, the state, and society. The author examines the specific features of ensuring the protection of a person and society in the context of social security and characterizes the role of the educational system in ensuring the safety of life of participants in the educational process. The essence and content of the concept of “safe educational environment” in relation to the category of “educational security” are specified. The definitional characterization and interdependence of the concepts of “educational challenges”, “educational risks”, “danger” and “threats” within the problem of ensuring the safety of participants in the educational process are presented. The existing educational challenges and risks for the younger generation and teachers in the light of global changes, transformations and educational reforms that pose threats to the physical, mental, social and spiritual health of students and teachers are characterized. **Conclusions.** The definitional characterization of educational challenges, risks, dangers and threats in today's conditions is an important step towards the organization of a safe educational environment aimed at creating safe, comfortable and healthy learning conditions in educational institutions that ensure that students master the competencies necessary for life, form a culture of safe and healthy behavior.

Key words: *human security, safe educational environment, educational challenges, educational risks, danger, threats, human health.*

Вступ. Початок XXI століття в Україні характеризується значними трансформаційними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини, що зумовлені процесами глобалізації сучасного демократичного суспільства. Реформи, що на сьогодні відбуваються в системі шкільної освіти України, зокрема початковій, змушують зосередити увагу фахівців на проблемі організації освітнього середовища, що має змінюватися й адаптуватися до суспільних змін, нових вимог, технологічних і культурних тенденцій із метою забезпечення всебічного розвитку особистості. Сучасне освітнє середовище має забезпечувати комфорт і безпеку всім учасникам освітнього процесу, стимулювати та підтримувати індивідуальний розвиток здобувачів освіти, враховуючи їхні потреби, інтереси та здібності через застосування різноманітних педагогічних підходів, стратегій і тактик навчання та викладання з використанням сучасних особистісно-зорієнтованих інноваційних технологій, створюючи стимулююче розвивальне навчальне середовище та забезпечуючи доступу до різноманітних ресурсів. Проте освітня галузь майже щодня змушена долати різного роду виклики, загрози та небезпеки, що більшою або меншою мірою впливають на стан здоров'я та благополуччя всіх учасників освітнього процесу. Сучасні кризові явища, зокрема епідемії, техногенні катастрофи, воєнна агресія Російської Федерації тощо, зумовлюють нові вимоги до створення оптимального освітнього середовища, у якому на перший план виходить психологічне благополуччя та безпека всіх суб'єктів освітньої діяльності. У Законі України «Про освіту» надається характеристика безпечного освітнього середовища, що визначається сукупністю умов в освітньому закладі, що унеможливають нанесення будь-якої фізичної, майнової та моральної шкоди учасникам освітнього процесу. З огляду на

це нагальною потребою є виокремлення освітніх викликів, ризиків, загроз і небезпек у контексті безпеки людини та визначення їх загрозових впливів на життя і здоров'я підростаючого покоління.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

Проблема забезпечення безпеки людини на всіх етапах розвитку суспільства викликала значний інтерес науковців, визначаючи смислове наповнення категорії «безпека» у співвідношенні її з поняттям «безпека людини» в контексті дотримання її прав та забезпечення гарантій безпеки. В. Тихий права та свободи людини співвідносить з її безпекою та наголошує, що їх захищеність гарантує останню (Тихий, 2016). І. Яковець, А. Степанюк вказують на те, що безпека особи гарантує збереження духовних і матеріальних цінностей людини (Яковець та ін., 2005). В. Мельник безпеку особи розглядає як специфічну складову в загальній теорії безпеки людини, що визначає теоретичні підходи щодо реалізації концепції безпеки, і характеризує її як певний стан надійної захищеності прав, інтересів та цінностей людини від загрозових впливів середовища для збереження особистісного потенціалу для ефективної життєдіяльності (Мельник, 2008). В. Васьковська та О. Бондар досліджують умови уникнення або мінімізації загрозових фізичних, духовних, майнових, інформаційних, соціальних, економічних, політичних, екологічних, військових впливів на життя і здоров'я людини (Васьковська, 2006). Ю. Луценко розглядає безпеку людини через постійні та надзвичайні загрози (Луценко, 2019). Г. Ткачук виділила підходи до змістового наповнення категорії «безпека», розглядаючи її як стан захищеності, властивість об'єкта, відсутність будь-яких загроз і небезпек, взаємодію, результат і новий якісний рівень системи (Ткачук, 2014). А. Баланда описує безпеку через об'єктивні властивості як суто відсутність

загроз набутим цінностям і суб'єктивні – як відсутність страху на рахунок того, що цим цінностям буде завдано шкоди (Баланда, 2007). І. Корж висвітлює категорію «безпека» через класифікацію небезпек як певні суб'єктивні негативні впливи, виділяючи виклики, ризики, небезпеки та загрози (Корж, 2013).

Мета статті полягає у розкритті дефінітивної характеристики освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз в умовах сьогодення.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження було використано методи теоретичного аналізу наукової психолого-педагогічної та методичної літератури з метою огляду й аналізу існуючих теорій, концепцій, методів і підходів до вирішення проблеми; порівняльного аналізу з метою порівняння різних аспектів формування теоретичних положень; інтерпретації та узагальнення отриманої інформації з метою аналізу й обробки отриманих даних для встановлення зв'язків і закономірностей, формулювання висновків та узагальнень для подальшого дослідження і практичного застосування.

Результати. Аналіз наукового пошуку дав змогу визначити, що безпека людини є ключовим аспектом ефективної життєдіяльності особистості, розвитку суспільства, функціонування галузей і реалізації міжнародних і державних процесів. У системі Національної безпеки безпека людини характеризується «...захищеністю життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам» (Про національну безпеку: Закон України, 2018) і визначається на інформаційному, економічному, політичному, демографічному, соціальному, екологічному, техногенному, науково-технічному, соціокультурному, енергетичному, воєнному, громадському рівнях.

Ключовим завданням сучасної державної політики є забезпечення захисту людини й суспільства в контексті соціальної безпеки. Це важлива складова для забезпечення благополуччя, розвитку та стабільності кожної людини. Забезпечення соціальної безпеки передбачає ряд заходів і політик, спрямованих на захист прав і свобод людини, підтримку економічної та соціальної стабільності, боротьбу з економічними труднощами, безробіттям, вирішення проблем бідності та бездомності, забезпечення доступу до якісної освіти й охорони здоров'я, а також боротьбу зі злочинністю, насильством і тероризмом. Такий комплексний

підхід сприяє стабільності й розвитку суспільства, забезпечуючи одночасно безпеку та благополуччя кожної людини.

Метою освіти в галузі безпеки життєдіяльності людини є підготовка особистості, зокрема підростаючого покоління, до активної участі в забезпеченні тривалого та якісного життя в швидко змінному суспільстві. Такий вектор передбачає не лише навчання технік безпеки й умінь уникати небезпечних ситуацій, але й розвиток критичного мислення, етичних цінностей, соціальної відповідальності та готовності до взаємодії з іншими членами суспільства. Освіта в цій галузі спрямована на формування повного спектру знань, умінь і навичок, що допоможуть індивідам не лише врятувати себе у випадку небезпеки, але й активно сприяти створенню безпечного та стабільного оточення для всіх. Проте зміст освіти визначають ряд об'єктивних і суб'єктивних чинників. З одного боку, це стрімке техногенне навантаження на людину й оточуюче середовище, а з іншого – державна політика із забезпечення безпеки людини.

Наукові розвідки змістового наповнення дефініцій «безпека людини» й «освітнє середовище», а також світова увага до питань безпеки дітей в умовах сучасних ризиків і загроз підкреслюють важливість дослідження проблеми організації безпекоорієнтованого освітнього середовища з метою забезпечення всебічного розвитку, безпеки та здоров'я дітей. Сучасний світ стикається з різноманітними викликами та небезпеками, які можуть впливати на безпеку дітей та їх освітнє середовище, включно із загрозами здоров'ю, екологічними проблемами, технологічними ризиками, кібербезпекою, а також соціальними та психологічними аспектами, такими як булінг, насильство тощо. Виникає потреба в розробці та впровадженні стратегій, програм і педагогічних підходів, що сприятимуть створенню безпечного, підтримуючого та стимулюючого освітнього середовища. Важливо враховувати сучасні освітні виклики, ризики, загрози, а також потреби й особливості кожної дитини, щоб забезпечити її оптимальне навчання, фізичний і психологічний розвиток і комфорт.

Важливо відзначити недостатню увагу до понять освітньої безпеки, а також безпеки учасників освітнього процесу в міжнародних і національно-правових документах. Натомість, педагогічна ризикологія, як новий підхід до аналізу й управління ризиками в освіті, усе частіше акцентує увагу на педагогічних ризиках із метою визначення потенційних небезпек, що можуть виникнути в освітньому процесі, та розробки

стратегій їх попередження й мінімізації. Саме тому, розглядаючи питання безпеки людини в умовах сьогодення, потрібним є виділення характерологічних особливостей освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз як складових категорії безпека.

Будь-які виклики є певною сукупністю обставин не обов'язково загрозливого характеру, але такі, що вимагають відповідного на них реагування (Корж, 2013).

Л. Петько, досліджуючи виклики XXI століття для освітнього простору, наголошує на таких, що мають соціальний характер і суто освітній. *Викликами соціального характеру*, на думку науковця, є перевантаження навчальних дисциплін, оптимізація навчальних планів і програм, низький рівень розвитку життєвої компетентності для успішної адаптації в сучасному суспільстві, зниження якості виховання, дисбаланс між академічними та практичними аспектами освіти, низький рівень практичної підготовки, стажування й інших форм професійного розвитку здобувачів освіти вищих закладів освіти, недостатній доступ до інформації про ринок праці та розвиток програм підготовки, які відповідають потребам ринку праці. *Викликами освітнього характеру* є низька якість освітніх послуг на всіх рівнях, розбіжність змісту освітніх програм із потребами ринку праці, неврахування рівних можливостей для отримання якісної освіти для всіх шарів суспільства, включно з підтримкою студентів із низьким соціальним статусом; відсутність належної підтримки студентських інноваційних проєктів і підприємницької діяльності, створення умов для розвитку креативності та підтримки новаторських ідей; низький рівень залучення до освітнього процесу відомих міжнародних університетів, академічна мобільність студентів і викладачів для підвищення якості освіти та розширення горизонтів освітньої спільноти; низька інтеграція сучасних технологій в освітній процес для підготовки студентів до вимог цифрової економіки (Петько, 2017).

Пандемія COVID-19 і повномасштабне вторгнення Росії на територію України зумовили появу нових освітніх викликів, зокрема запровадження дистанційної та змішаної форми навчання та збільшення навантаження на педагогів, низький рівень інформаційної компетентності педагогів, недостатнє навчально-технічне забезпечення учнів, неякісний Інтернет, низькі мотивація та рівень самоорганізованості учнів, психологічні негаразди, зниження рівня фізичного здоров'я, обмеження соціального спілкування, руйнація закладів освіти, масове переселення дітей і педагогів,

втрата педагогічних кадрів, небажання дітей та їхніх батьків здобувати освіту в українських освітніх установах, стрімке зниження рівня академічної доброчесності (Шевчук, 2021).

Досліджуючи розвиток освіти в контексті реалізації Цілей сталого розвитку, А. Заблоцька серед освітніх викликів виділяє нормативно-правову невідповідність і віддаленість освітніх стандартів від світових, низький рівень володіння іноземними мовами академічної спільноти, недостатнє державне фінансування для розвитку інноваційних проєктів, що є важливими в умовах глобалізації суспільства (Заблоцька, 2019).

О. Ярова освітні виклики розглядає в контексті впровадження компетентнісного підходу з орієнтацією на практичний аспект навчання, надання автономності закладам освіти, змістового перевантаження навчальних програм, потреби в забезпеченні індивідуального підходу до навчання дітей, недостатнього методичного забезпечення освітнього процесу, невідповідності системи оцінювання навчальних досягнень учнів світовим стандартам (Ярова, 2014).

Серйозним викликом для освіти, на думку О. Онопрієнко, є збільшення кількості дітей, які потребують тимчасової або постійної психолого-педагогічної, корекційно-розвиткової, соціальної та медичної підтримки, і впровадження інклюзивної системи освіти (Онопрієнко, 2019).

Серед іншого, найбільшим викликом для освітньої системи є реформа Нової української школи, що обумовлює перегляд освітніх програм професійної підготовки майбутніх учителів, які мають навчитися будувати індивідуальну освітню траєкторію здобувачів освіти, застосовуючи новітні підходи, тактики та стратегії навчання й викладання на засадах педагогіки партнерства; організовувати ефективну взаємодію, виконуючи нові ролі в освітньому процесі фасилітатора, модератора, коуча, тьютора; сприяти збереженню життя і здоров'я учасників освітнього процесу, створюючи безпечне освітнє середовище (Когут, 2021).

Таким чином, зазначені освітні виклики потребують реалізації відповідних підходів і створення умов, що сприяють реалізації цілей і завдань освіти, забезпечуючи безпеку та зберігаючи фізичне, психічне, соціальне й духовне здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Така орієнтація передбачає розробку та впровадження стратегій, що спрямовані на запобігання й зменшення ризиків, а також на підтримку психологічного й фізичного благополуччя суб'єктів освіти.

Наявність освітніх викликів зумовлює появу освітніх ризиків, що характеризуються можливістю виникнення негативних наслідків у діяльності освітніх установ, педагогічних працівників, здобувачів освіти й інших учасників освітнього процесу. Так, Н. Черненко поділила освітні ризики на чотири групи – *управлінські ризики*, що пов'язані з неправильним менеджментом освітнього закладу та впровадженням інновацій; *інформаційно-комунікаційні ризики*, що пов'язані з ризиком небезпеки інформаційно-комунікаційної діяльності в закладі освіти та впровадженням нових технологій; ризиком фізичного та психічного перевантаження через сприймання й обробку великих об'ємів інформації; ризиком появи «кліпового мислення», результатом якого може стати поверхневе засвоєння знань учнями та зниження рівня логічного мислення; *соціокультурні ризики*, що пов'язані з ризиком прояву різних форм дискримінації або ненависті (інтолерантність, екстремізм, расизм, націоналізм), виникнення неетичної поведінки та порушень дисципліни через деморалізацію суспільного життя та зниження якості виховання моральних цінностей та етичних принципів серед учнів і педагогів; *навчально-методичні ризики*, що пов'язані з ризиком зниження якості освіти, невідповідністю між результатами навчання й освітніми стандартами (Черненко, 2014; Савіцька, 2022).

Як бачимо, перевантаження ресурсів учасників освітнього процесу може призвести до стресу, втоми та погіршення якості навчання й виховання; слабка підготовленість учнів до подальшого життя є причиною недостатньої адаптації до вимог сучасного світу та втрати конкурентоспроможності; відсутність індивідуальних підходів може ускладнити процес навчання та спричинити ризик виникнення конфліктів і стресу в учасників освітнього процесу.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав відсутність уніфікованої класифікації освітніх ризиків, що зумовлено їх багатоаспектністю. Серед іншого, у системі освіти існують ризики, що є спільними для всіх освітніх систем, проте деякі є специфічними через територіальне розташування закладу освіти, соціальний склад освітянської спільноти, рівень професійної підготовки педагогічного персоналу тощо. Тому для ефективного управління ризиками корисним є використання інтегрованих підходів, що враховують як загальні, так і специфічні ризики для кожної конкретної освітньої установи.

Беручи до уваги факт існування освітніх викликів, які зумовлені різного роду

процесами та явищами, що відбуваються в суспільному житті, та впливами, які вони чинять на учасників освітнього процесу, серед інших освітніх ризиків на перше місце виходять такі, що негативно впливають на здоров'я учнів і педагогів у процесі освітньої діяльності.

Така ситуація є серйозною проблемою для освітньої системи. З одного боку, зростання кількості дітей, які з раннього віку охоплені освітою, може свідчити про позитивні тенденції у розвитку суспільства, що характеризуються більшим доступом до освіти та більш широкими можливостями для розвитку особистості кожної дитини. Але, з іншого боку, поширення соматичних і психофізичних захворювань серед дітей та зниження якості освіти свідчать про проблеми, які вимагають негайного вирішення.

Серед освітніх ризиків, що негативно впливають на стан здоров'я та благополуччя дітей, є відсутність у переважній більшості дітей звичок здорового й безпечного способу життя, у тому числі здорового харчування, низький рівень їх рухової активності, недостатня сформованість у них навичок безпечної поведінки та ненасильницької, безконфліктної комунікації; нестача навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі, неконтрольований доступ до Інтернету під час освітнього процесу; недостатній рівень ефективності освіти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів, що можуть сприяти безпечній життєдіяльності, збереженню та зміцненню здоров'я, веденню здорового способу життя, безпечній комунікації; недостатність і зношеність матеріально-технічної бази закладів освіти, що необхідна для здобуття якісної освіти та всебічного розвитку дітей, у тому числі для забезпечення здоров'язбережувального компонента навчання, а також для забезпечення здорових і нешкідливих умов навчання; недостатня увага до створення в закладах освіти умов, що забезпечують фізичну безпеку та доступність освітнього середовища для всіх учнів, у тому числі з особливими освітніми потребами (відповідність вимогам пожежної, санітарно-епідеміологічної, екологічної безпеки, будівельним нормам з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування); відсутність ефективного та системного підходу в закладах освіти щодо попередження й реагування на прояви насильства та булінгу (цькування); неналежні умови для організації достатнього, якісного, безпечного, збалансованого харчування дітей у закладах освіти; відсутність

стандартизованих норм харчування (у тому числі для дітей, які потребують спеціального дієтичного харчування) і фізичної активності відповідно до фізіологічних потреб учнів і рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, що є бар'єром для формування знань і навичок здорового й безпечного способу життя; застарілі державні санітарні правила та норми щодо влаштування, утримання закладів освіти й організації освітнього процесу та інші санітарні правила та норми у сфері освіти; недостатній рівень медичного обслуговування дітей шкільного віку; недостатньо ефективний психологічний супровід учасників освітнього процесу; низький рівень залучення батьків до формування гігієнічних навичок і засад здорового й безпечного життя їх дітей; недостатнє використання ресурсів взаємодії та партнерства між учасниками освітнього процесу, закладами освіти й закладами охорони здоров'я (Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, 2020).

Період дитинства та підліткового віку є критичним для фізичного, психологічного й соціального розвитку особистості. У цей час у дітей відбувається інтенсивний фізіологічний і психологічний розвиток, їхні органи й системи вдосконалюються, а також формуються ключові навички, навчальні здібності та психологічні риси. Вплив негативних освітніх чинників ризику під час цього періоду може мати серйозні наслідки для подальшого розвитку дитини. Стресові ситуації або невідповідні методи навчання можуть призвести до погіршення психічного стану, зниження самоповаги або навіть спричинити розвиток психічних розладів.

Для забезпечення здоров'я та нормального розвитку дітей і підлітків, зниження негативного впливу освітніх ризиків, що призводять до нездоров'я дітей, заклади освіти мають вирішувати ряд завдань, зокрема забезпечення здорового й безпечного освітнього середовища в закладах освіти, стимулювання фізичної активності та правильного харчування, підтримка психічного благополуччя та розвиток емоційного й соціального інтелекту, а також зменшення стресу та навантаження на дітей. Водночас освітня система повинна адаптуватися до змін, враховуючи інноваційні технології та методи навчання, сприяти активному впровадженню автономії закладів освіти та забезпеченню більш гнучкого й індивідуалізованого навчання.

Отже, очевидно, що поява освітніх викликів і ризиків на різних рівнях функціонування

сучасної освітньої системи призводить до зростання кількості небезпек і загроз в освітній сфері для підростаючого покоління. Наукові розвідки дали змогу розглянути зв'язок і взаємозалежність між категоріями «безпека», «небезпека» і «загроза». Тут «безпека» і «небезпека» виявляються взаємопов'язаними поняттями, причому «небезпека» являє собою достатньо усвідомлену вірогідність нанесення шкоди будь-кому, але не обов'язково фатального характеру, та характеризується наявністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, що можуть впливати на «безпеку людини». Водночас «загроза» конкретизує форму небезпеки, викликану активністю ворожих сил із визначеною метою.

Висновки. Таким чином, розкриття дефінітивної характеристики освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз в умовах сьогодення є важливим кроком на шляху до організації безпечного освітнього середовища, що спрямоване на формування безпечних, комфортних і здорових умов навчання в закладах освіти, що забезпечують оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 1. С. 25.
2. Бондар О. Б. Поняття особистої безпеки людини і його структура. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. Вип. 2 (5). С. 148–153.
3. Васюковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2006. 224 с.
4. Заблоцька А. Глобалізаційні виклики для української освіти як однієї з цілей сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 4 (56). С. 115.
5. Іванюк І. В. Виклики дистанційного навчання в Україні в умовах карантину COVID-19. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3 (2). С. 3.
6. Когут О. І. Професійний розвиток педагога: виклики нової української школи. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 15–16 квітня 2021 р.) / [редкол.: О. М. Петровський, І. М. Вітенко, О. І. Когут та ін.]. Тернопіль : Тайп, 2021. С. 213–217.
7. Корж І. Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. С. 18–19.
8. Луценко Ю. В. Поняття, система та класифікація видів безпеки в контексті міжнародного порядку. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 4 (6). С. 31–39.

9. Мельник В. О. Безпека особи як категорія політичної науки та суспільно-політичне явище. *Політична наука в Україні: стан і перспективи* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 10–11 травня 2007 р.) / [уклад.: М. Поліщук, Л. Скочиляс, Л. Угрин]. Львів : ЦПД, 2008. 308 с.

10. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : схвалено Указом Президента України від 25 травня 2020 р. № 195/2020 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.

11. Онопрієнко О. В. Виклики в освіті як чинники зміни результатів навчання у початковій школі. *Наступність у навчанні математики в умовах реформи загальної середньої освіти: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (20–21 вересня, м. Одеса). Харків, 2019. С. 53.

12. Петько Л. В. Виклики XXI століття для освітнього простору України. *Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили*. 2017. Т. 303, вип. 291. С. 13 (Педагогіка).

13. Про національну безпеку : Закон України від 31.03.2023 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. С. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

14. Савіцька В. В. Цифровізація освітнього процесу у закладах вищої освіти: ризики і перспективи в сучасних умовах. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2022. Вип. 59. С. 79. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.59.07>.

15. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46.

16. Ткачук Г. Ю. Підходи до сутності наповнення категорії «безпека». *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2014. № 2. С. 178–184 (Економічні науки).

17. Черненко Н. М. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 218–222.

18. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика криз призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>.

19. Яковець І. С., Степанюк А. Х. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків : Юрінком Інтер, 2005. С. 47.

20. Ярова О. Національна політика та виклики в початковій математичній освіті країн Європейського союзу. *Молодь і ринок*. 2014. № 8. С. 26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_8_7.

REFERENCES

1. Balanda, A. (2007). Bezpeka yak sotsialnyi fenomen: dyskurs liudskoho rozvytku [Security as a social phenomenon: the discourse of human development]. *Ukraina: aspekty pratsi*. № 1. P. 25 [in Ukrainian].

2. Bondar, O.V. (2011). Poniattia osobystoi bezpeky liudyny i yoho struktura [The concept of personal security

and its structure]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Issue 2 (5). P. 148–153 [in Ukrainian].

3. Vaskovska, V.P. (2006). Pravo liudyny na bezpeku ta konstytutsiino-pravovyi mekhanizm yoho zabezpechennia [The Human Right to Security and the Constitutional and Legal Mechanism for Ensuring It]. Candidate's thesis: 12.00.02 / In-t zakonodavstva Verkhov. Rady Ukrainy. 224 p. [in Ukrainian].

4. Zablotska, A. (2019). Hlobalizatsiini vyklyky dlia ukrainskoi osvity yak odniiei z tsilei staloho rozvytku [Globalization challenges for Ukrainian education as one of the goals of sustainable development]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*. № 4 (56). P. 115 [in Ukrainian].

5. Ivaniuk, I.V. (2021). Vyklyky dystantsiinoho navchannia v Ukraini v umovakh karantynu COVID-19 [Challenges of distance learning in Ukraine in the context of COVID-19 quarantine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*. № 3 (2). P. 3 [in Ukrainian].

6. Kohut, O.I. (2021). Profesiyni rozvytok pedahoha: vyklyky novoi ukrainskoi shkoly [Professional development of teachers: challenges of the new Ukrainian school]. *Rozvytok profesiinoi maisternosti pedahoha v umovakh novoi sotsiokulturnoi realnosti: zb. materialiv IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Ternopil, 15–16 kvitnya. 2021 r.)* / [redkol.: O.M. Petrovskiy, I.M. Vitenko, O.I. Kohut ta in.]. Ternopil: Taip. P. 213–217 [in Ukrainian].

7. Korzh, I.F. (2013). Administratyvno-pravove rehuliuвання vidno-syn u sferi derzhavnoi bezpeky Ukrainy [Administrative and legal regulation of relations in the field of state security of Ukraine]: monohrafiia. Vinnytsia: Nilan-LTD. P. 18–19 [in Ukrainian].

8. Lutsenko, Yu.V. (2019). Poniattia, systema ta klasyfikatsiia vydiv bezpeky v konteksti mizhnarodnoho poriadku [The Concept, System and Classification of Types of Security in the Context of the International Order]. *Sotsialno-pravovi studii*. Issue 4 (6). P. 31–39 [in Ukrainian].

9. Melnyk, V.O. (2008). Bezpeka osoby yak katehoriia politychnoi nauky ta suspilno-politychne yavyshe [Personal Security as a Category of Political Science and a Socio-Political Phenomenon]. *Politychna nauka v Ukraini: stan i perspektyvy: materialy Vseukr. nauk. konf. (Lviv, 10–11 travnya 2007 r.)* / [uklad.: M. Polishchuk, L. Skochylias, L. Uhryn]. Lviv: TsPD. 308 p. [in Ukrainian].

10. Natsionalna stratehiia rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli [National strategy for building a safe and healthy educational environment in the new Ukrainian school]: skhvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 travnya 2020 r. № 195/2020 [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian].

11. Onopriienko, O.V. (2019). Vyklyky v osviti yak chynnyky zminy rezultativ navchannia u pochatkovii shkoli [Challenges in education as factors of change in learning outcomes in primary school]. *Nastupnist u navchanni matematyky v umovakh reformy zahalnoi serednoi osvity: realii ta perspektyvy: zb. nauk. pr. za materialamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu (20–21 veresnya, Odesa)*. P. 53 [in Ukrainian].

12. Petko, L.V. (2017). Vyklyky XXI stolittia dlia osvitnoho prostoru Ukrainy [Challenges of the 21st Century for the Educational Space of Ukraine]. *Naukovi*

pratsi Chornomorskoho natsionalnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Vol. 303, issue 291. P. 13 [in Ukrainian].

13. Tkachuk, H.Yu. (2014). Pidkhody do sutnosti napovnennia katehorii "bezpeka" [Approaches to the essence of the "security" category]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. № 2. P. 178–184 [in Ukrainian].

14. Pro natsionalnu bezpeku [On national security]: zakon Ukrainy vid 31.03.2023 № 2469-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2018. № 31. P. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

15. Savitska, V.V. (2022). Tsyfrovizatsiia osvithnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity: ryzyky i perspektyvy v suchasnykh umovakh [Digitalization of the Educational Process in Higher Education Institutions: Risks and Prospects in the Current Environment]. Zashchyta naukovykh ta naukovykh doslidnoy roboty: zb. nauk. pr. / Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody. Issue 59. P. 79. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.59.07> [in Ukrainian].

16. Tykhyi, V.P. (2016). Bezpeka liudyny: poniattia, pravove zabezpechennia, znachennia, vydy [Human security: concept, legal support, meaning, types]. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. № 2 (85). P. 31–46 [in Ukrainian].

17. Chernenko, N.M. (2014). Analiz ta klasyfikatsiia virohidnykh ryzykiv u haluzi osvity [Analysis and classification of possible risks in the field of education]. Nauka i osvita. № 10. P. 218–222 [in Ukrainian].

18. Shevchuk, I. & Shevchuk, A. (2022). Osvitnia analityka kriz pryzmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy [Educational Analytics through the Prism of War: Challenges and Opportunities for Ukrainian Higher Education]. Ekonomika ta suspilstvo. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> [in Ukrainian].

19. Yakovets, I.S. & Stepaniuk, A.Kh. (2005). Kryminalno-vykonavchy kodeks Ukrainy [The Criminal Executive Code of Ukraine]: nauk.-prakt. komentar / za zah. red. A.Kh. Stepaniuka. Kharkiv: Yurinkom Inter. P. 47 [in Ukrainian].

20. Yarova, O. (2014). Natsionalna polityka ta vyklyky v pochatkovii matematychnii osviti krain Yevropeiskoho soiuzu [National policies and challenges in primary mathematics education in the European Union]. Molod i rynek. № 8. P. 26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_8_7 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2024

The article was received 29 April 2024